

تکمله پیر تعلیم چند استقبال دیگر از قصیده شینیۀ خاقانی

سیدرضا باقریان موحد

مقدمه

مرادل پیرتعلیم است و من طفل زبان دانش دم تسلیم سرعشرو سرزانو دبستانش
قصیده مرآت الصفای خاقانی که با نام «قصیده شینیۀ» شهرت یافته است از همان آغاز
سرایش تاکنون، مورد توجه بیشتر شاعران به ویژه شاعران عارف مسلک قرار گرفته و
استقبال‌های بسیاری از آن در طول تاریخ ادبیات فارسی انجام پذیرفته که در تاریخ ادبیات
فارسی کم نظیر است.

در شماره ۶۳-۶۴ فصلنامه میراث شهاب، گزارشی از ۱۱۰ استقبال از این قصیده مشهور از
قرن ششم تا عصر حاضر با عنوان «پیرتعلیم» منتشر شد. اینک بعد از گذشت دو سال از
انتشار آن مقاله، تکمله‌ای شامل فهرست برخی دیگر از قصاید استقبالی و متن کامل قصیده
شینیۀ شرعی شیرازی (قرن ۱۱ق) در منقبت امام صادق علیه السلام به خوانندگان عرضه می‌شود.
شرعی شیرازی از عالمان و شاعران گمنام عصر صفویه است که از زندگی و اندیشه او اطلاع
چندان‌ی به دست ما نرسیده است. نسخه خطی دیوان اشعار او به شماره ۷۰۰۹ در کتابخانه
مجلس شورای اسلامی موجود است.

در دیباچه این دیوان آمده است:

ابلیغ البلیغ و افصح الفصحا، بلبل گلشن معنی طرازی، ملاشرعی شیرازی... سعدی از
سعادت همشهری بودنش بلبل گلستان مسرت و عرفی از میکده قرابتش باده‌نوش

قرابه عشرت. درد ساغر خیالش آب روی طبع زلالی و صید ضعیف فکرش
جلوه آموز غزال غزالی...

فهرست استقبال‌های نویافته

میرامانی (قرن ۱۰ ق)

درین گلشن، دل خون‌گشته‌ای پیدا نمی‌گردد
نشان گرزان دهان خواهی دلا نیکوتامل کن
(تذکره هفت/قلیم، ج ۲، ص ۶۷۴)

معلوم تبریزی (قرن ۱۱ ق)

ندانم با که دارد گفتگو چشم سخنداناش
که می‌پوشد زره از زخم دل مژگان به مژگاناش
(فصلنامه دانش، شماره ۹۳، ص ۱۷)

رضا قلیخان (غافل) متوفی ۱۲۸۹ ق

بنایی را که نبود عشق در بنیاد بنیاناش
مباش اندر پی آبادیش بگذار ویرانش
(تحفة الفاطمیین، ج ۳، ص ۴۱۰)

سید زمان الدین عدیم شعنانی (۱۲۸۲-۱۳۷۸ ش.)

معارف عالم افروز و معلم پرتو افشاناش
الهی تا جهان باقیست باقی باد دوراناش

معلم قابل قدر است و قدر و عزت و شاناش
فراتر دانم از مهر و مه و برجیس و کیواناش

معلم کیست گر گویم نشان از رتبه و شاناش
ز روی علم و دانش فضل افزون داد یزداناش

معلم گر کشد رنج و کند خواننده ناخواناش
شود دانسته و استاد هر شاگرد ناداناش
(اشک حسرت، ص ۲۱۲)

براتعلی فدایی هروی (۱۳۰۸ ش)

پری رویی که من دلبسته‌ام در بند زلفاناش
سمن مویی که من سرگشته‌ام از داغ هجراناش
(دست‌نوشته شاعر)

دل من بحر عرفان است و شور عشق طوفانش
خرد روح و بنان کشتی، سخن موج خروشانش
(گنج درویرانه، ص ۴۴)

سید عادل حسین مشفق
چه خوش باشد اگر گویم سخن از نام و عنوانش
که تادست طلب خیزد رود برسوی دامانش

بص

بهار از راه دور آمد چو بیرون شد زمستانش
به موج گل چه می بینی که بلبل شد غزلخوانش
(دستنوشته شاعر)

طفیلی کشمیری

دل صدپاره ام باغ است و تیغ او خیابانش
بود از قطره های خون دل گل های خندانش

بص

چو مینا در رکوع بندگی پیوسته مستانش
چوتاک از دانه انگور مستان سبجه گردانش

بص

نمی گردد تسلی دست زرافشانش
بود از آسمان گردامن سایل به دورانش
(نسخه خطی)

ذوقی اردستانی

دل من طفل نادانست و عشق استاد پر دانش
سبق خون خوردن و حسرت بود کنج دبستانش
(نسخه خطی)

نصرالله اصلانی (فانی)

فضای درگزین از خرمی چون باغ رضوانش
زنزهدت می توان خواندن عروس ملک ایرانش
(نسخه خطی)

حیرتی قمی

سر خون ریختن دارد سپهر و چرخ گردانش
به یاد آمد مگر خونریزی قاضی کاشانش
(خلاصه التواریخ، ج ۱، ص ۹۹)

رحمت الله تائب بادغیسی

معلم کیست پرگنج درویشی دبستانش
سبق نفی سوای و نفس انسانی سبق خوانش

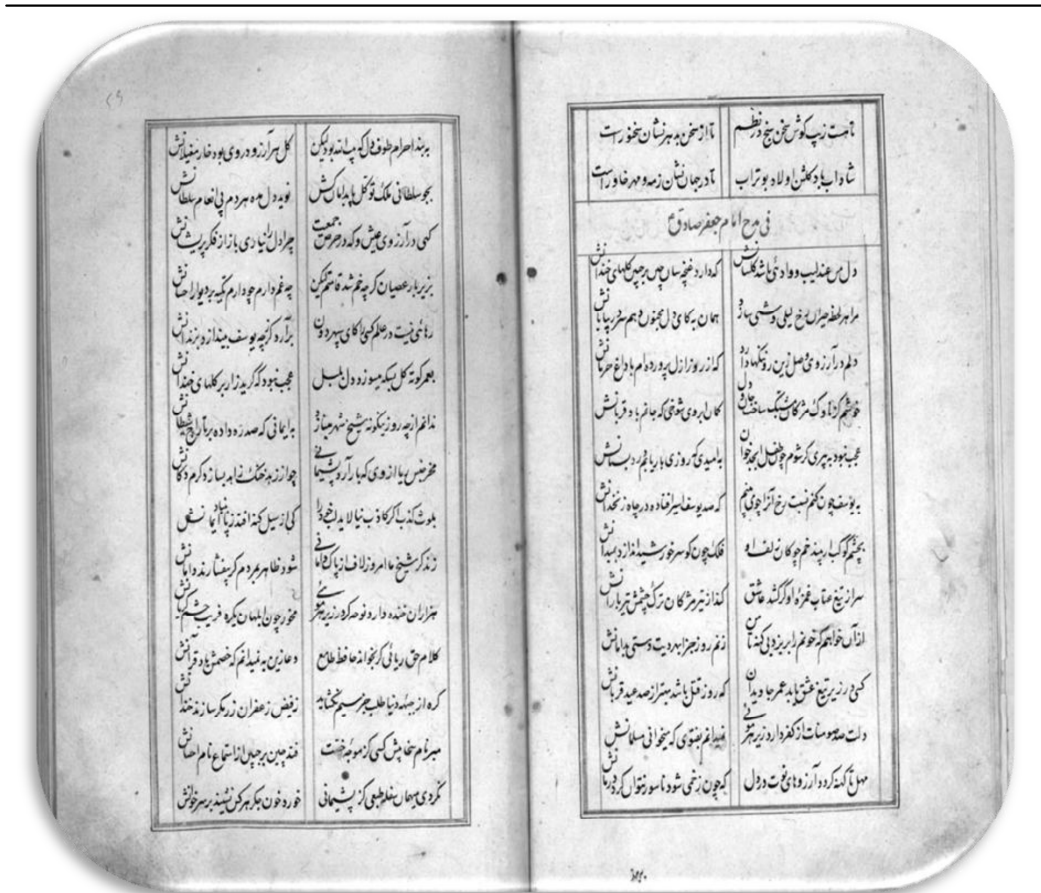
بص

فی مدح امام جعفر صادق علیه السلام شرعی شیرازی (قرن ۱۱ق)

دل من عندلیب و وادی ای باشد گلستانش
مرا هر لحظه حیران رخ لیلی وشی سازد
دلیم در آرزوی وصل زین رونگ ها دارد
خوشم کز ناوک مژگان مشبک ساخت جان و دل
عجب نبود به پیری گر شوم چو طفل اجدخوان
به یوسف چون کنم نسبت رخ آن را چو می بینم
به چشم کوکب ارینند خم چوگان زلف او
سراز تیغ عتاب غمزه او گر کشد عاشق
از آن خواهم که خونم را بریزد بی گنه تا من
گهی در زیر تیغ عشق یابد عمر جاویدان
دلت صد سومنات از کفر دارد زیر هر مویی
مهل تا که نه گردد آرزوهای نوت در دل
ببند احرام طوف دل که بیت الله بود لیکن
بجو سلطانی ملک تو گل پا به دامان کش
گهی در آرزوی عیش وگه در حرص جمعیت
به زیر بار عصیان گرچه خم شد قامت لیکن
رهایی نیست در عالم کسی را کاین سپردون
به عمر کوته گل بس که می سوزد دل بلبل
ندانم از چه روزین گونه شیخ شهر می نازد
مخر جنس ریا از وی که بار آرد پشیمانی
به لوث کذب اگر کاذب نیالاید لب خود را
زند گر شیخ ما امروز لاف از پاکد امانی
هزاران خنده دارد نوحه گرد زیر هر مویی
کلام حق ریایی گر بخواند حافظ طامع

که دارد غنچه سان چین بر جبین گل های خندانش
همان به کای دل مجنون دهم سرد ریابانش
که از روز ازل پرورده ام با داغ حرمانش
کمان ابروی شوخی که جانم باد قربانش
به امیدی که روزی باریابم در دبستانش
که صد یوسف اسیر افتاده در چاه زخندانش
فلک چون گوهر خورشید اندازد به میدانش
کند از تیر مژگان تُرک چشمش تیر بارانش
زنم روز جزا بهر دیت دستی به دامانش
که روز قتل باشد بهتر از صد عید قربانش
غمی دانم به فتوای که می خوانی مسلمانش
که چون زخمی شود ناسورت توان کرد درمانش
گل هر آرزو در وی بود خار مغیلاش
نوید دل مده هر دم پی انعام سلطاناش
چرا دل را نیاری باز از فکر پیریشانش
چه غم دارم چو دارم تکیه بر دیوار احسانش
بر آرد گرز چه یوسف بیندازد به زندانش
عجب نبود که گرید زار بر گل های خندانش
به ایمانی که صدره داده بر تاراج شیطاناش
چو از زهد خنک زاهد بسازد گرم دگانش
کی از سیل گنه افتد زیبا بنیاد ایمانش
شود ظاهر به مردم گریفشانزد دامانش
مخور چون آبلهان یک ره فریب چشم گریاناش
دعا زین به غمی دانم که خصمش باد قرآنش

گره از جبهه دنیا طلب جز نسیم نگشاید
 مبرنام سخا پیش کسی کز موجه خست
 نگردی مهمانِ سفله طبعی کز پیشیمانی
 مجود در دید و وادید کس انبار از در دونی
 نیفشانی به امید سحاب جود او تخمی
 بیا ای دل تماشا بین که در پیش خران دایم
 ندیدم طامعی را تیز دندانِ طمع یک دم
 دلا زین گفتگو بگذر بگو مدح فلك قدری
 امام مشرق و مغرب، شه دین جعفر صادق
 به جای خوشه گندم جواهر روید از مزرع
 سپهر مکرمت کان سخا کز پاکی طینت
 پریشان سنبلی را گر کند امداد جمعیت
 ز روی مهربانی ها کند حاجت روا او را
 پی آزار موری از مرّوت نیست چون راضی
 اگر دریا گهر بخشد ولی از رشك جود او
 ندانم از چه گوهر شد، محمّر طینت پاکش
 به مدحش مطلع چون خورد مید از مشرق طبعم
 برابر کی شود با بهر دست گوهر افشانش
 برآید طفل را در بطن مادر از ضعف دندان
 حسود جاه او در شرع خورش بی دیت باشد
 سیه و سوزگون سرگشته گردد چون قلم دایم
 سخن را ختم کن «شرعی» بند از گفتگولب را
 همیشه تا نشان باشد ز هستی در جهان پیدا
 بهارستان جاهش تازه چون باغ ارم بادا
 (نسخه خطی دیوان شرعی به شماره ۷۰۰۹ کتابخانه مجلس شورای اسلامی)

منابع

۱. اشک حسرت، سید زمان الدین عدیم شعنائی. راولپندی، بی نا، ۱۳۸۰ ش.
۲. تحفة الفاطمیین فی ذکر احوال قم و قمیین، حسین بن محمد حسن قمی، تحقیق محمد حسین درایتی. قم، نور مطاف، ۱۳۹۱ ش.
۳. تذکره هفت اقلیم، تصحیح سید محمد رضا طاهری. تهران، سروش، ۱۳۷۸ ش.
۴. خلاصه التواریخ، قاضی احمد بن شرف الدین حسینی قمی، تصحیح احسان اشراقی، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۵۹ ش.
۵. فصل نامه دانش، شماره ۹۳، تابستان ۱۳۸۷.
۶. گنج درویرانه، براتعلی فدایی. مشهد، بدخشان، ۱۳۹۱ ش.
۷. نسخه خطی دیوان شرعی به شماره ۷۰۰۹ کتابخانه مجلس شورای اسلامی.

گزارشی از سایت شهاب نیوز

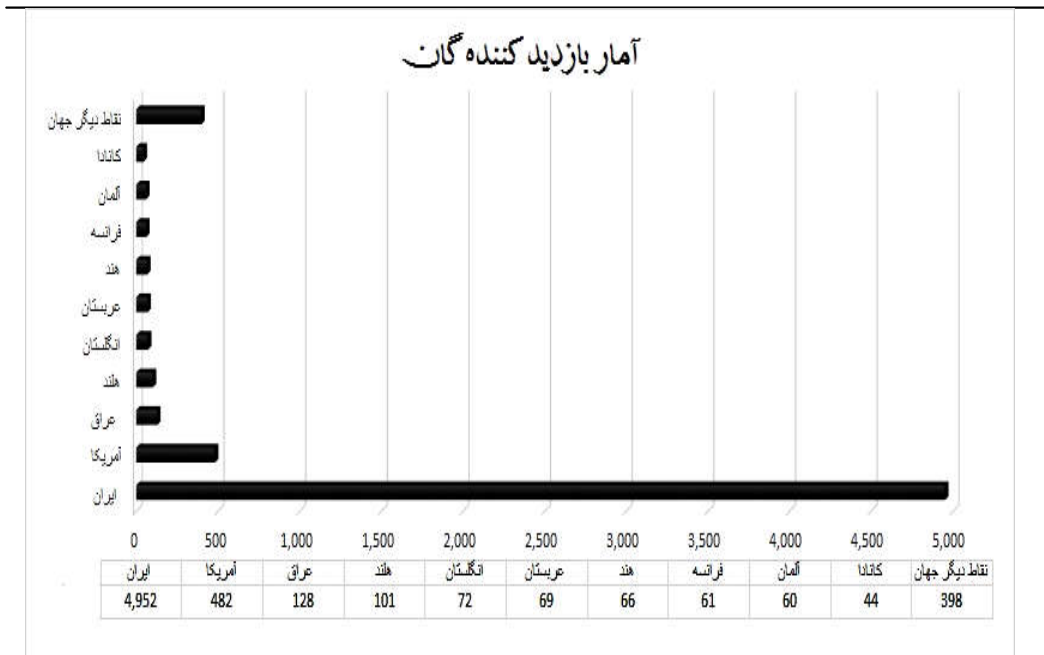
WWW.SHAHAB-NEWS.COM

سید حامد مطبوعه چی

یکی از مهم ترین ابزارهای رسانه ای دنیای جدید در جهت پیشبرد اهداف علمی و فرهنگی و پروژه های تحقیقی که به وسیله مجلات پژوهشی از جمله مجله میراث شهاب دنبال می شود، فضای مجازی است تا بدین وسیله مجلات تخصصی بتوانند با مخاطبان فرهیخته خود ارتباط بیشتری برقرار کنند. آن چه در عصر جدید از اهمیت فوق العاده ای برخوردار است، ارتباط نه یک سویه بلکه دوسویه بین طرفین یک فضای ارتباطی است و دست یابی به این مهم برای فصل نامه میراث شهاب با ژرف اندیشی مدیر محترم کتابخانه جناب حجت الاسلام والمسلمین دکتر سید محمود مرعشی نجفی در اردیبهشت سال ۱۳۹۲ تحقق یافت. این مجموعه تحت هدایت نسخه پژوه و استاد گران قدر حجت الاسلام حافظیان قرار دارد و هدف اصلی آن ایجاد پایگاهی دسته اول برای محققان و علاقه مندان حوزه کتاب شناسی و نسخه پژوهی است. از توفیقات این پایگاه در همین مدت اندک موج گسترده ارجاع به این پایگاه و مطالبش توسط مجموعه های اطلاع رسانی هم چون پایگاه کتابخانه مجلس شورای اسلامی و مرکز میراث مکتوب و دیگر مراکز است. این پایگاه تا به تاریخ نگارش این گزارش مختصر حدود ۶۵۰۰ بار بازدید از سراسر جهان داشته است که از کشورهای مختلف بوده است.

این پایگاه با آدرس www.SHAHAB-NEWS.com در هر ساعتی و از هر نقطه از جهان

قابل دسترسی است.

پایگاه به چند کارگروه علمی و پژوهشی تقسیم شده که عناوین آن‌ها به اختصار چنین است:

۱. تبارشناسی (انساب) ۲. قم پژوهی ۳. چاپ‌های سنگی ۴. نسخ خطی ۵. کتاب‌شناسی
۶. فهرس نسخ خطی ۷. رساله‌های تصحیحی ۸. سفرهای علمی ۹. تراجم ۱۰. ادبیات
۱۱. اجازات و تقریظ‌ها ۱۲. سفرنامه‌ها ۱۳. آموزش فهرست‌نگاری

کارگروه‌های مذکور محیطی علمی و آموزشی برای مخاطبان فراهم آورده و هر یک از مخاطبان بر طبق ذوق و علاقه خود می‌توانند به مطالب مورد نظرشان دست یابند. این مجموعه هر شماره از مجله میراث شهاب را در آرشیو پایگاه به صورت پیوسته و در هر کارگروه به صورت تخصصی گسترش داده تا کاربران بتوانند علاوه بر اطلاع از داشته‌های هر شماره، مقالات حوزه تخصصی مورد علاقه‌شان را دنبال کنند.

کاربران محترم می‌توانند در پایگاه ثبت نام نمایند و مقالاتشان را از طریق پایگاه ارسال نمایند. به هر حال این پایگاه در ابتدای راه است و مدیران آن برای بهره‌وری بیشتر در حال تلاش‌اند. شما می‌توانید با مراجعه به این پایگاه و ارسال نظرات خود موجبات ارتقاء علمی آن و دلگرمی دست‌اندرکاران را فراهم آورید.

